

УДК 376-056.264(477)(091)

В. Л. Чумакова
 магістрант спеціальності
 Спеціальна освіта
 (Логопедія. Спеціальна психологія)
К. О. Зелінська-Любченко
 кандидат педагогічних наук,
 старший викладач
 Сумський державний педагогічний
 університет імені А. С. Макаренка

ІСТОРИЧНІ ВІДОМОСТІ РОЗВИТКУ ЛОГОПЕДІЇ В УКРАЇНІ

У статті висвітлено історичні відомості розвитку логопедії в Україні. Розглянуто завдання професійної підготовки сучасного фахівця-логопеда.

В статье освещены исторические сведения развития логопедии в Украине. Рассмотрены задачи профессиональной подготовки современного специалиста-логопеда.

The article highlights the historical information on the development of speech therapy in Ukraine. The tasks of professional training of a modern speech therapist are considered.

Ключові слова: логопедія, фахівець-логопед, професійна підготовка.

Ключевые слова: логопедия, специалист-логопед, профессиональная подготовка.

Keywords: speech therapy, speech therapist, vocational training.

Постановка проблеми. Складні економічні умови, погіршення екологічної ситуації, техногенні перевантаження, несприятливі умови праці жінок, недосконалість існуючої системи медичного і соціального забезпечення, високий рівень захворюваності батьків, погіршення якості продуктів харчування, зростання стресових ситуацій у повсякденному житті є причиною збільшення кількості дітей із різними порушеннями, зокрема із мовленнєвими.

Станом на 2003-2017 роки чисельність дитячого населення знизилася на 19,02%, водночас, загальна чисельність дітей-інвалідів щорічно збільшується на 0,5%. Чисельність дітей-інвалідів станом на початок року сягнула показника 167 059 осіб або 2,0% від усього дитячого населення країни [9]. Державна політика щодо дітей із порушенням психофізичного розвитку спрямовується на надання їм рівних з іншими дітьми можливостей щодо реалізації їх прав, передбачених Конституцією України, тому кількість дітей з особливими освітніми потребами

(у тому числі й мовленнєвими), інтегрованих у загальноосвітні заклади освіти, щороку збільшується.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема корекції мовленнєвих порушень у дітей є предметом логопедії. Ретельне вивчення і узагальнення сучасного досвіду корекційної роботи, інноваційних технологій, методів роботи з дітьми сприяє поширенню і вдосконаленню класичних, широко використовуваних методик.

Частково проблема дослідження розкрита у публікаціях В. В. Тищенка (автором викладені перспективи наукових досліджень у галузі логопедії) та І. Філатової (автор висвітлює походження сучасних понять існуючих в логопедії) [9].

Дослідження проблеми професійної педагогічної підготовки студентів передбачало звернення до наукових праць у галузі загальної педагогіки вищої школи. Серед них, зокрема, дослідження особистості в процесі діяльності (Б. Ананьєв, Г. Балл, Л. Виготський, П. Гальперін, Д. Ельконін, О. Запорожець, Г. Костюк, С. Рубінштейн інші). Аналіз професійної діяльності вчителя ґрунтувався на основних положеннях психології праці вчителя (Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Семиченко, А. Щербаков). У контексті нашого дослідження важливими стали роботи, присвячені розвитку вищої корекційної педагогічної освіти (В. Бондар, І. Єременко, Н. Засенко, І. Колесник, М. Кот, В. Лапшин, С. Миронова, Н. Назарова, Б. Пузанов, В. Синьов, А. Шевцов, М. Шеремет, М. Ярмаченко та інші).

Мета статті – висвітлити історичні відомості розвитку логопедії в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Логопед – це корекційний педагог, що займається усуненням порушень мови й мовлення у дітей, підлітків і дорослих. Професійна діяльність педагога-логопеда – це особливий вид педагогічної діяльності, складність якої полягає у наданні психолого-педагогічної допомоги особам з порушеннями мовлення [5, с. 27].

Для глибокого розуміння та правильного розв'язання багатьох сучасних проблем підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації дефектологіч-

них кадрів великого значення набуває вивчення, теоретичний аналіз і творче використання досвіду, набутого за весь період розвитку нашого суспільства, народної освіти й вищої педагогічної школи зокрема. Історичний підхід дає змогу глибше розуміти закономірності поступу того чи іншого явища, його стану й напрямів подальшого вдосконалення [3, с. 442].

Проблеми історії корекційної педагогіки висвітлювали у своїх наукових працях В. Бондар, В. Гладуш, В. Золотоверх, Л. Одинченко, І. Колесник, М. Супрун, С. Федоренко, О. Форостян, О. Шевченко, М. Ярмаченко та інші. Зазначимо, що специфіку розвитку теорії та практики підготовки логопедичних кадрів в Україні дослідила О. Потапенко. Утім розвиток теорії логопедії в Україні висвітлено, на наш погляд, недостатньо. Тому висвітлення цих питань залишається актуальним предметом дослідження [4].

На початку 1960-х рр. питаннями розвитку теорії логопедії в СРСР займалися провідні науково-дослідні установи та вищі педагогічні заклади, а саме НДІ дефектології АПН СРСР, дефектологічні факультети МДПІ імені В. Леніна, ЛДПІ ім. О. Герцена, де традиційно зосереджувалися передові науковці й кращі викладачі цієї наукової галузі. До основоположників теорії радянської логопедії належали російські вчені-дефектологи М. Хватцев, Р. Левіна, Л. Волкова та інші, наукові доробки яких вагомо впливали на становлення теорії та практики логопедичного напрямку дефектологічної науки й удосконалення підготовки логопедичних кадрів, поліпшення їхньої післядипломної освіти в Україні [4].

У 1960-х рр. вийшли її перші наукові праці «Виправлення недорікуватості в учнів молодших класів» (у співавторстві з А. Винокуром), «Методичні матеріали по усуненню заїкання у дітей середнього шкільного віку», «Усунення заїкання у дітей дошкільного віку», «Дидактичний та ігровий матеріали у логопедичній роботі», це були перші науково-методичні праці з логопедії (надруковані в Україні), які ґрунтувалися на матеріалах експериментальних досліджень, посилювали теоретичні основи логопедичної галузі як науки та значною мірою удосконалювали фаховий рівень логопедів і

підвищували організацію й ефективність їхньої роботи [4].

Напочатку 1970-х рр. у зв'язку зі зміною структури шкіл для дітей із важкими розладами мовлення й завданням Міністерства освіти УРСР лабораторія логопедії працювала над удосконаленням змісту навчально-виховної та корекційної роботи в цих школах. Першим етапом було комплексне медико-педагогічне вивчення учнів з метою виявлення їхніх компенсаторних можливостей і одержання загальноосвітніх знань в об'ємі масової восьмирічної школи. Дослідження проводилося спільно з медичними працівниками школи-лабораторії. На другому етапі дослідження були розроблені проекти програм навчання для вказаних категорій дітей. На третьому етапі досліджувався зміст освіти в 1-4-х класах першого відділення (1973-1975). Як експеримент, у процесі виконання цієї теми були укомплектовані 4 паралельні перші класи дітьми з різними вадами мовлення та різним рівнем психофізичного розвитку. Навчальний процес відбувався за двома рівнями попередньо розроблених проєктів програми. Вищий рівень був розрахований на оволодіння програмою початкової загальноосвітньої школи за 4 роки і нижній – на 5 років навчання.

У 1972-1975 рр. виконувалася тема «Шляхи удосконалення організації і змісту логопедичної допомоги дітям дошкільного віку». У дослідженні ставилося завдання: розробити раціональну систему логопедичної допомоги дітям з метою підвищення її ефективності як одного із засобів попередження неуспішності учнів загальноосвітньої школи [7, с. 192].

Сучасний стан української логопедичної термінології потребує ретельного дослідження з метою системного упорядкування, що відповідатиме сучасним вимогам логопедичної науки, а також унеможливить непорозуміння між фахівцями при використанні окремих логопедичних понять, серед яких особливе місце займає термінолексема «тяжкі порушення мовлення» [5, с. 188].

На сьогодні являється очевидною необхідність синтезу фундаментальних теоретичних основ логопедії як гуманітарної науки інтегративного типу. Комплексний підхід до вивчення та корекції порушень мовленнєвої діяльності перед-

бачає необхідність занурення, вивчення та осмислення фундаментальних та прикладних досліджень у галузі психології мислення, сприйняття, пам'яті, уваги. Суттєва роль належить психолінгвістичним дослідженням мовленнєвої діяльності останніх років. При цьому увага спрямовується не на мовні одиниці як такі, а на їх використання в актах породження та розуміння висловлювання, а також на процес засвоєння мови [8, с. 50].

Успішність здійснення логопедичної корекції мовленнєвої діяльності залежить від рівня оволодіння дитиною з ТПМ фонетичною системою мови, що залежить від взаємодії мовленнєво-слухового та мовленнєво-рухового аналізаторів, які забезпечують полі-модальну єдність мовленнєвої функціональної системи [1, с. 32].

Актуальним для сучасного логопеда-практика є розуміння, що мовленнєва діяльність забезпечується роботою складних мовленнєвих механізмів, серед яких: механізм програмування мовленнєвого висловлювання; механізми, пов'язані з переходом від плану програми до граматичної структури речення; механізми, котрі забезпечують пошук необхідного слова за семантичними та звуковими ознаками; механізми відбору фонем; механізми, котрі забезпечують реальне здійснення звучання мовлення, проте по-різному розвиваються у дітей у нормі та при патології мовленнєвого розвитку [6, с. 192].

На сучасному етапі розвитку логопедія як наука, має проблеми, які потребують більш детального та глибокого вивчення з боку профільних і суміжних фахівців. В практичну діяльність логопедів ввійшло багато нових методів та технологій, які урізноманітнюють та сприяють підвищенню якості корекційної роботи [2].

Корекційна освіта як напрям підготовки фахівця у царині вищої педагогічної освіти, система підготовки педагогічних кадрів для здійснення навчально-виховної роботи з дітьми із обмеженими психічними і фізичними можливостями здійснюється, переважно, в університетах [5, с. 98].

Система професійної підготовки логопедичних кадрів в сучасних умовах виправдовує себе лише частково, бо роз-

виток вузького професіоналізму, представлений учителя-логопеда тільки як фахівця, що має хороші спеціальні знання, робить його певною мірою обмеженим, професійно байдужим, позбавляє повноти погляду на нові факти і явища. Підготовка фахівців-логопедів у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра здійснюється в межах галузі знань «Педагогічна освіта», до якої віднесено шість напрямів підготовки фахівців, а саме «Дошкільна освіта», «Початкова освіта», «Технологічна освіта «Професійна освіта», «Соціальна педагогіка» та «Корекційна освіта». Стратегія модернізації освіти передбачає, що в основу оновленого змісту освіти будуть покладені «ключові компетентності» [6, с. 225].

Завдання професійної підготовки майбутніх логопедів потребують запровадження таких принципів організації навчально-виховного процесу, що забезпечать готовність до професійно-педагогічної діяльності в умовах швидкозмінюваного, технократичного суспільства [8, с. 53].

До принципів оновлення якості підготовки логопеда віднесені: принцип гуманістичних цінностей та реалізації прав людини; принцип демократичності професійної підготовки майбутніх логопедів; принцип особистісної зорієнтованості професійної підготовки майбутніх логопедів; принцип науковості; принцип системного підходу до процесу організації та реалізації навчально-виховного процесу підготовки логопедів до роботи з дітьми раннього віку з ризиком виникнення порушень мовлення в умовах вищих навчальних закладів та системи освіти в цілому; принцип інтегративності видів знань передбачає врахування методологічного знання про професійну підготовку майбутнього логопеда; принцип урахування когнітивних стилів студентів; принцип контекстного навчання; принцип міжвідомчої інтеграції та соціального партнерства [10, с. 38-39].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Логопедія – це спеціальність, важливість якої підтверджується суспільними запитами уже котре десятиліття. Адже правильне, повноцінне мовлення у особистості є одним із

фундаментальних засобів пізнавального розвитку, особистісного, соціального, професійного. Завдяки результатам плідної діяльності науковців і практиків логопедів в Україні було створено обґрунтовану систему педагогічного впливу на дітей із мовленнєвими порушеннями на різних етапах їхнього розвитку, що суттєво вплинуло на зміст підготовки та післядипломної педагогічної освіти логопедів. Перспективи подальших розвідок вбачаємо в практичному дослідженні мовленнєвих порушень дітей загальноосвітнього закладу освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боряк О. В. До питання логопедичної роботи з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку / О. В. Боряк // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наукових праць. – Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – №27. – С. 31-37.
2. Взаємодія логопеда й учителя початкової школи – запорука успішної корекційної роботи. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/43965/
3. Гладуш В. А. Розвиток теорії логопедії в Україні: історичний аспект / В. А. Гладуш // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – №3. – С. 442-450.
4. Історія логопедії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrbukva.net/120531-Istoriya-logopedii.html>
5. Кравченко А. І. Вступ до спеціальності. Навчальний посібник для студентів напряму підготовки «Корекційна освіта» (Логопедія) вищих педагогічних навчальних закладів / А. І. Кравченко, Л. В. Мороз, І. В. Кравченко. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2012. – 268 с.
6. Омельченко І. М. Вступ до спеціальності: логопедія: навчальний посібник / І. М. Омельченко, В. В. Тарасун, Л. О. Федорович. – Кременчук : Християнська Зоря, 2011. – 416 с.
7. Пахомова Н. Г. Системність як методологічна основа професійної підготовки вчителя-логопеда / Н. Г. Пахомова // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наукових праць. – Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – №18. – С. 192-196.
8. Пінчук Ю. В. Підготовка фахівців-логопедів / Ю. В. Пінчук // Дефектологія. – 2004. – №1. – С. 50-53.
9. Тищенко В. В. Стан та перспективи наукових досліджень у галузі логопедії в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.logopediya.com.ua/logopedampraktikam/76-2011-05-09-13-17-11>
10. Шеремет М. К. Проблеми та перспективи спеціальної освіти / М. К. Шеремет / Корекційна педагогіка. Вісник Української асоціації корекційних педагогів. – 2007. – №1. – С. 45.